

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента – доктора медичних наук, професора
Мазур Ірини Петрівни на дисертаційну роботу
Случевської Олени Олександрівни на тему «Удосконалення комплексного
лікування генералізованого пародонтиту із застосуванням корекції
оклюзійних поверхонь зубів», представлену на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
за спеціальністю 221 «Стоматологія»

Актуальність обраної теми дисертації.

Стоматологічне здоров'я людини, є невід'ємною частиною її загального здоров'я. Актуальність представленої на розгляд роботи зумовлена високим поширенням запально-дистрофічних захворювань тканин пародонту в світі. Такі нозологічні форми на сьогодні є широко розповсюдженими й часто призводять до вторинної адентії щелеп у працездатного населення та негативно впливають на рівень якості життя населення. За даними епідеміологічних та зрізових досліджень, у поширеності стоматологічних захворювань вони посідають друге, майже поряд із карієсом та ускладненнями останнього. Тому актуальність вивчення епідеміології, діагностики та лікування вказаних захворювань не викликає заперечень. Результати проведених досліджень вказують на те, що ураження пародонту можна встановити у понад 85,00% населення країни. Та й загалом хронічний генералізований пародонтит у світі належить до провідних причин втрати зубів у пацієнтів молодого і працездатного віку. Проведені епідеміологічні дослідження за ВООЗ у 2007–2008 рр. показали, що поширеність ознак ураження тканин пародонту (кровоточивість ясен, наявність зубного каменю, пародонтальних кишень глибиною 4–5 мм і більше) в осіб віком 35–44 років досягає 80,00% і більше; і такі проблеми можна виявити у понад 95,0% населення віком від 45 років, що виступає провідною причиною втрати зубів. Загалом, повністю здоровий пародонт можна виявити тільки у 2,0-10,0% населення.

Пародонтопатії в світі становлять не тільки загальномедичну, а й соціально-економічну проблему, яка спонукає до пошуку нових методів лікування та діагностики. На сьогодні, з огляду на точку зору клініцистів про поліетіологічний характер і складний патогенез захворювання застосовуються складні

та багатокомпонентні схеми лікування, сам процес є доволі тривалий, а повна реабілітація пацієнта має доволі високу собівартість. Як показує досвід, патогенетична терапія хронічних запальних уражень пародонту залишається одним із провідних і дієвих напрямків якісної реабілітації пацієнтів.

Сучасні протоколи лікування пародонтиту включають комплекс заходів, направлених на усунення негативного впливу місцевих факторів пародонтопатогенних мікроорганізмів, оклюзійної травми та нерациональних реставрацій зубних рядів, та загальних факторів – запальної реакції, нівелювання несприятливих умов, зумовлених коморбідними станами та нозологічними формами, спадковістю та конституційною схильністю до запалення тканин пародонту.

Саме цьому актуальному напрямку сучасної стоматології присвячене дисертаційне дослідження Олени Олександрівни Случевської.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційна робота виконана в рамках виконання НДР кафедри стоматології Національного університету охорони здоров'я імені П.Л. Шупика МОЗ України – «Клініко-лабораторне обґрунтування застосування сучасних медичних технологій в комплексному лікуванні та реабілітації основних стоматологічних захворювань» (номер державної реєстрації 0117 U006451). Дисертантка була виконавицею окремих фрагментів вказаної НДР.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету охорони здоров'я імені П.Л. Шупика МОЗ України (витяг з протоколу засідання № 02 від 12.02. 2020 року.)

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів.

В ході виконання дисертаційного дослідження *вперше в Україні* було отримано актуальні дані щодо поширення у населення важких форм генералізованого пародонтиту, досліджено антимікробні властивості комплексного гелю для лікування запальних уражень пародонту вітчизняного виробництва щодо впливу на клінічні та музейні штами мікроорганізмів, отримано дані щодо біохімічних властивостей

патогенної та умовно-патогенної аеробної та факультативно-анаеробної мікрофлори пародонтальних кишень при генералізованому пародонтиті, отримано відомості щодо мікропорушень оклюзії при генералізованому пародонтиті.

Уточнено дані щодо виявлення агресивних анаеробних пародонтопатогенних мікроорганізмів за допомогою полімеразно-ланцюгової реакції, виявлення асоціацій патогенних та умовно-патогенних мікроорганізмів при гострому перебігу генералізованого пародонтиту.

Доповнено відомості щодо досвіду лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом відносно віку та статі, тривалого спостереження за пацієнтами після лікування.

Набули подальшого розвитку дослідження ефективності застосування аутологічної плазми та озонотерапії, застосування електронних систем детекції мікропорушень оклюзії, математичне моделювання лікувального процесу.

Науково обґрунтовано та перевірено на практиці оригінальну схему лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом, яка охоплює професійну гігієну порожнини рота, місцеве протизапальне лікування із включення вітчизняного багатокомпонентного гелю, ін'єкцій аутологічної плазми крові, збагаченої тромбоцитами та нормалізацію оклюзії (шляхом пришліфування та відновлення форми оклюзійної поверхні зубів фотокомпозитом) під контролем системи «Т-скан».

Практичне значення отриманих результатів

На основі отриманих даних для практичної охорони здоров'я було запропоновано ефективний алгоритм лікування пацієнтів із генералізованим пародонтитом. Апробовано сучасні методи діагностики у таких пацієнтів.

Теоретичне значення отриманих результатів

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає у доповненні теорії стоматології в частині закономірностей перебігу генералізованого пародонтиту, застосування нових та модифікованих методів лікування й дослідження етіологічних факторів розвитку вищевказаних уражень пародонту, а також теорії медичної мікробіології в частині ідентифікації пародонтопатогенів, особливостей мікробіому пародонтальної кишені при гострому перебігу генералізованого пародонтиту.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота виконана на високому методологічному рівні і представляє собою завершене наукове дослідження. Визначення поставленої мети дослідження та асоційованих із нею завдань впливає з детального опрацювання великого масиву даних літератури; в роботі чітко аргументована доречність використання всіх застосованих автором методів дослідження та аналізу, визначені об'єктивні принципи формування груп пацієнтів, використані найбільш коректні методи статистичної обробки даних.

Всього за напрямком дисертаційного дослідження було:

- виконано систематичний огляд профільної наукової та нормативної літератури (374 електронних і друкованих джерела (199 – кирилицею, 175 – латиницею));
- проаналізовано зміст Офіційних довідників ДП «Центр медичної статистики МОЗ України» за 2019–2020 рр.;
- проаналізовано електронні звіти автоматизованої системи обліку пацієнтів стоматологічного закладу охорони здоров'я («Періоцентр», м. Київ) за 2019–2020 рр.;
- досліджено зразки мікробіоти пародонтальних кишень у пацієнтів із агресивним перебігом генералізованого пародонтиту; 10 зразків матеріалу – для ПЛР, та 20 зразків – для бактеріологічних досліджень (культивування, ідентифікація та біохімічна характеристика);
- досліджено антимікробні властивості комплексного протизапального гелю для лікування хвороб пародонту на 10 «музейних» і клінічних ізолятах патогенних мікроорганізмів;
- досліджено стоматологічний статус у 50 пацієнтів в ході лікування генералізованого пародонтиту (30 пацієнтів, які були проліковані за стандартним протоколом і 20 пацієнтів, які були проліковані за протоколом із включенням ПРП та озонотерапії);
- Розроблено та апробовано в клінічних умовах власну схеми лікування (20 пацієнтів)

Проведений комплексний та системний аналіз отриманих в процесі роботи фактичних даних забезпечує належний рівень достовірності та обґрунтованості основних положень дисертації.

Повнота викладу матеріалу дисертації в опублікованих роботах.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 11 наукових публікаціях, із них – 7 статей, з яких 1 – у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази «WoS», 5 – в наукових фахових виданнях, рекомендованих ДАК МОН України (група Б), 1 – в провідному науковому виданні інших держав, 4 – тез у матеріалах конференцій.

Апробація результатів дисертації.

Результати дисертаційного дослідження доповідались на таких наукових зібраннях: 7th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century» (October 16-18, 2020) in Ottawa, Canada; Науково-практична конференція з міжнародною участю «YOUNG SCIENCE 2.0» (м. Київ, 20 листопада 2020 року), XXV міжнародний медичний конгрес студентів і молодих вчених (12-14 квітня 2021, м. Тернопіль), XVIII International Scientific and Practical Conference «Advancing in research, practice and education» (May 10–13, 2022, Florence, Italy).

Основні положення дисертації також доповідалися на засіданнях колективу кафедри стоматології Інституту стоматології Національного університету охорони здоров'я імені П. Л. Шупика, МОЗ України.

Дані про відсутність (наявність) текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертаційної роботи Случевської Олени Олександрівни не було виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертантом представленого наукового дослідження (висновок від 13 жовтня 2023 р.).

Оцінка змісту дисертації.

Дисертаційна робота написана традиційно, українською мовою, викладена на 213 сторінках машинописного тексту (обсяг основного тексту 165 сторінок), містить анотацію, вступ, огляд літератури, матеріал та методи досліджень, 4 розділи власних досліджень, та їх обговорення, висновки, список використаних джерел, який включає 374 електронних і друкованих джерел (199 – кирилицею, 175 – латиницею). Робота ілюстрована 57-ма таблицями, 16-ма рисунками. Загальний обсяг та структура дисертації повністю відповідають вимогам МОН України щодо дисертаційних робіт та локальним нормативним документам.

У Вступі коротко описаний сучасний стан наукової проблеми, котрій присвячена робота, її значимість, аргументовано відображено підстави та потреби проведення цього дослідження. Чітко описано методологічний апарат дослідження (мета і 6 завдань, об'єкт та предмет дослідження, перелік методів дослідження) Коротко описана наукова новизна, теоретичне й практичне значення виконаної роботи, відображено особистий внесок здобувача у проведенні наукових досліджень. Вказаний розділ оформлено й складено у повній відповідності основним вимогам МОН України, з висвітленням усіх нормативних пунктів.

Перший розділ має назву «СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОШИРНОСТІ, ЕТІО-ПАТОГЕНЕЗУ ТА ЛІКУВАННЯ ПАРОДОНТИТУ (АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)». Його викладено на 28 сторінках друкованого тексту. Розділ присвячений огляду сучасних даних літератури щодо напрямку дисертаційного дослідження. Розділ нараховує 5 підрозділів, в яких авторка послідовно і логічно висвітлює питання поширеності, етіології, патогенезу генералізованого пародонтиту та методик його комплексного лікування (уніфіковані та персоналізовані підходи). Наголошено на швидкому прогресуванні досліджень етіо-патогенезу захворювання та окреслено потребу в своєчасному впровадженні нових технологій діагностики та лікування в клінічну практику. Систематизовано також сучасні погляди на етіопатогенетичні аспекти генералізованого пародонтиту.

Розділ завершується коротким узагальнюючим підсумком, в якому фактично обґрунтовується доцільність проведення цього дисертаційного дослідження. Матеріал представлений логічно, послідовно, інформаційно насичено та цікаво.

Зауважень до розділу немає.

У Розділі 2 «ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕНЬ. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ» представлений загальний методологічний підхід до виконання роботи з детальним описом її етапів, детально описані всі використані методики, представлена загальна характеристика обстежених хворих та клінічних методів обстеження. Розділ складається з шести підрозділів, в яких представлений загальний алгоритм виконання комплексу експериментальних, клінічних та ретроспективних досліджень, детально описані застосовані автором методи – загальноклінічні, індексної оцінки стану тканин порожнини рота, бактеріологічні, молекулярно-біологічні, цифрової оцінки оклюзії щелеп, рентгенологічні, бібліографічний, ретроспективного аналізу, порівняльного аналізу та статистичні. Презентований методологічний апарат є багатим та достатнім для проведення запланованого комплексу досліджень на високому науковому рівні, для отримання даних із високим рівнем вірогідності.

Матеріал викладений на 25 сторінках друкованого тексту дуже детально, зрозуміло, чітко структурований.

Зауваження: Окремі підрозділи (до прикладу, 2.6) є малими за обсягом.

Розділ 3 має назву «ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОШИРЕНOSTІ ЗАХВОРЮВАНЬ ПАРОДОНТУ У НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ. ОСОБЛИВОСТІ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ» і стосується висвітлення клініко-епідеміологічних характеристик перебігу генералізованого пародонтиту в населення України.

За даними офіційних звітів авторка з'ясувала, що кількість випадків ускладненого перебігу захворювань пародонту досягає 1,80% населення, при цьому співвідношення кількості видалених зубів з приводу ускладненого карієсу та захворювань пародонту становить 4:1. У населення віком від 18 років така частота становила 2,19%. У структурі кількості відвідувань стоматолога та зубного лікаря частота випадків ускладненого перебігу захворювань пародонту становила 3,72%, а відносно кількості первинних відвідувань – то загалом 11,06%, і останній показник є відносно стабільним.

Середній вік пацієнтів, які зверталися для лікування генералізованого пародонтиту, становив $43,82 \pm 10,20$ років ($M=44,00$), без суттєвої різниці за статтю.

При аналізі медичної документації було виявлено зростання кількості пацієнтів

у вікових групах 30–33 роки, 36–40 років, 45–51 років та 55–59 років. Проведення епідеміологічних досліджень лише в демографічних диспансерних групах, рекомендованих ВООЗ, не надає повної картини поширеності та інтенсивності захворювань – виявлялося лише 64,90% пацієнтів

Розділ викладено на 13 сторінках тексту, містить два підрозділи. Наявні шість таблиць та один рисунок. Матеріал подано оригінально та обґрунтовано. Щоправда, використано окремі маловідомі математичні терміни. Суттєвих зауважень до розділу немає.

В Розділі 4, який має назву «РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОБІОТИ ПАРОДОНТАЛЬНИХ КИШЕНЬ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ЗАГОСТРЕННЯМ ГЕНЕРАЛІЗОВАНОГО ПАРОДОНТИТУ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПРОТИЗАПАЛЬНОГО ГЕЛЮ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА», авторка презентувала результати цілого комплексу досліджень. Проведені ПЛР-дослідження вмісту пародонтальних кишень дали можливість лабораторними методами діагностувати наявність високоагресивних представників комплексів бактеріальних пародонтопатогенних у шести з десяти пацієнтів з гострим перебігом генералізованого пародонтиту в клінічно значущих концентраціях. У чотирьох випадках з десяти визначалися бактеріальні комплекси з п'яти представників пародонтопатогенних мікроорганізмів, слід зазначити однакові комбінації в двох випадках – перший варіант – *P. gingivalis*, *P. intermedia*, *T. forsythensis* (*B. forsythus*), *T. denticola* і *C. albicans*, і другий варіант – *P. gingivalis*, *P. intermedia*, *T. forsythensis* (*B. forsythus*), *T. denticola* та *A. actinomycetemcomitans*. Не було випадків одночасного визначення *C. albicans* і *A. actinomycetemcomitans*. Бактеріологічні дослідження із застосуванням диференційно-діагностичних поживних середовищ для культивування аеробних і факультативно анаеробних мікроорганізмів показали, що при гострому перебігу генералізованого пародонтиту у більшості пацієнтів в пародонтальних кишнях виявлялися представники патогенних і умовно-патогенних мікроорганізмів з аеробів та факультативних анаеробів. У 70,00% випадків виявлено гноєрідну мікробіоту в клінічно значущих концентраціях. Більшість виділених ізолятів умовно-патогенних мікроорганізмів володіла гемолітичною активністю, що є ознакою потенційної патогенності та вірулентності.

Також було проведено дослідження протимікробних властивостей комплексного гелю для лікування запальних уражень пародонту вітчизняного виробництва «Джен-Метрогелур», який виявився ефективним протимікробним засобом відносно клінічних та лабораторних штамів мікроорганізмів.

Розділ викладено на 20 сторінках друкованого тексту, поділено на три підрозділи. Ця частина роботи має 12 рисунків та 9 таблиць. Розділ написано цікаво, він виглядає трохи перевантаженим фактичним матеріалом.

Зауваження: наявні окремі різні стилі оформлення підписів під рисунками та реквізитів таблиць.

В Розділі 5, який має назву «РЕЗУЛЬТАТИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПАЦІЄНТАМИ, ХВОРИМИ НА ГЕНЕРАЛІЗОВАНИЙ ПАРОДОНТИТ В КЛІНІЦІ», презентовано дані, отримані авторкою в ході виконання етапів клінічних досліджень. Пацієнти були розподілені на дві клінічні підгрупи (перша – проліковані за стандартним у закладі лікувально-діагностичним протоколом, друга – з додатковим використанням плазмотерапії та озонотерапії. Дисертантка наводить дані щодо наявності статистично вірогідної різниці в окремих показниках, зареєстрованих в підгрупах, що свідчить про швидшу реабілітацію пацієнтів, які отримували додатково плазмотерапію та озонотерапію. Також авторка показала, що навіть така модифікація лікувально-діагностичного протоколу не вирішує проблему оклюзійної травми у пацієнтів із генералізованим пародонтитом, що було показано при застосуванні «Т-Скан».

Розділ викладено на 30 сторінках друкованого тексту, має 5 підрозділів, містить 36 таблиць і два рисунки. Він є найбільшим за обсягом у роботі, доцільно було б його розділити на дві окремі частини. Це може полегшити сприйняття наведеного масиву інформації.

Розділ 6, який має назву «РОЗРОБКА ВЛАСНОЇ СХЕМИ ЛІКУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ» містить опис модифікацій стандартного протоколу діагностики та лікування генералізованого пародонтиту (загострення та агресивний перебіг), а саме включення плазмотерапії, озонотерапії разом із корекцією оклюзійних перевантажень під контролем комп'ютерного сканера «Т-Скан». Запропонована схема була успішно апробована на окремій підгрупі пацієнтів, і при порівнянні було виявлено статистично вірогідні

відмінності в значеннях окремих показників, що дозволяє прийти до висновку про ефективність запропонованих новацій.

Розділ викладено на 11 сторінках друкованого тексту, поділено на два підрозділи, має чотири таблиці та один рисунок. Принципових зауважень немає, але цю частину роботи доцільно було б ілюструвати клінічними фото пацієнтів в ході проведення досліджень.

Розділ «ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ УЗАГАЛЬНЕННЯ» містить короткий опис основних положень роботи, які виносяться на захист, коротко наводяться основні результати проведених досліджень, та їх аналіз. Матеріал викладений логічно і послідовно. Автор аналізує отримані результати, підводить підсумки своєї роботи та підходить до основних теоретичних узагальнень та практичних рекомендацій. Розділ засвідчує глибокі знання автора досліджуваної проблеми та узагальнює власні погляди на предмет дисертаційного дослідження. Загалом розділ написаний цікаво, з наведенням вагомих аргументів, що в подальшому були втілені у висновках до роботи. Розділ викладено на 13 сторінках друкованого тексту. Зауважень немає.

У **7 висновках**, які базуються на отриманому фактичному матеріалі роботи, у лаконічній формі представлені найважливіші наукові і практичні результати роботи, що відповідають визначеній меті та окресленим на початку роботи завданням.

У **Додатках** наведені список публікацій авторки за темою дисертації, апробації її результатів, акти впровадження та велика за обсягом таблиця.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

В загальному дисертаційна робота складає дуже приємне враження, легко читається. Робота багато і якісно ілюстрована рисунками, табличним матеріалом. Автору вдалось не лише фактично провести, але й узагальнити дуже масивний фактичний матеріал. По тексті зустрічаються окремі описки, стилістичні помилки та русизми. Принципових зауважень щодо оформлення дисертаційного дослідження немає. Висловлені побажання та зауваження до роботи мають переважно рекомендаційний характер, не зменшують її теоретичного значення та науково-практичної цінності і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

В процесі рецензування роботи до авторки виникли наступні *запитання*, на які хотілосяб почути відповіді:

1. Чи призначалося пацієнтам із клінічних груп дослідження загальне протизапальне лікування і яке?
2. Який максимальний період спостереження за результатами лікування був у Ваших пацієнтів?
3. Чи не скаржилися Ваші пацієнти на неприємні відчуття при місцевому застосуванні комплексного протизапального гелю?
4. Яких заходів Ви вживали для підвищення мотивації пацієнтів в плані співпраці з лікарем?
5. Чи продовжується диспансерний нагляд за пацієнтами з груп дослідження в теперішніх умовах?
- 6.

Висновок

Дисертаційна робота Случевської Олени Олександрівни на тему «Удосконалення комплексного лікування генералізованого пародонтиту із застосуванням корекції оклюзійних поверхонь зубів» є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуального медико- соціального завдання сучасної стоматології - удосконалення підходів до лікування пацієнтів з генералізованим пародонтитом шляхом розробки і впровадження лікувально-діагностичного комплексу із включенням нових антисептичних засобів, аутологічної плазми крові, озонотерапії та корекції оклюзійних поверхонь зубів для усунення травматичної оклюзії. Дисертація повністю відповідає спеціальності «Стоматологія». За своєю актуальністю, науковою новизною, методичним рівнем, теоретичним та практичним значенням, обсягом проведених досліджень, обґрунтованістю висновків та практичних рекомендацій, дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року за №44 та оформлена згідно з вимогами до оформлення дисертації, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 року за №40, а здобувачка

Случевська Олена Олександрівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний рецензент

в.о. завідувач кафедри терапевтичної стоматології

Національного університету охорони здоров'я України

імені П. Л. Шупика

доктор медичних наук, професор

Ірина Мазур

[Handwritten signature]